

การประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิต

ของประชาชน ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง

An application of Dittadhammikatta in Life living of People in Pongyangkok District,

Amphur Hangchat, Lampang Province

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์นาราจารย์¹

Phrakrupaladsampipatthanavarajan

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2551

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิต ความรู้ ความเข้าใจ และเพื่อทราบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีการสุ่มตัวอย่างมี 523 คน โดยวิธีแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลเพื่อกำหนดหาค่าสถิติต่าง ๆ ผลการวิจัยผลการวิจัยพบว่า ข้อ 1 ประชาชนมีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์น้อย ในข้อ อุฏฐานสัมปทาและอารักขสัมปทาไปปฏิบัติบ่อย ข้อกัลยาณมิตตตาปฏิบัติค่อนข้างบ่อย และ สมชีวิตาปฏิบัติได้ไม่มาก ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ประชาชนมีปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน มีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตต่างกัน เป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้

คำสำคัญ : 1.หลักธรรม 2.ทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ 3.การดำเนินชีวิต

Abstract

The ways of living of almost Thai people are having plenty of needs and defilements without the consideration about their income from occupation. People also believe that money and assets can make them proud of in society. These cause the debt and problems. This research was conducted to find how to solve those problems. It's objective was to study how people applied the content of *Dittadhammikatta* to their ways of living, people's knowledge and comprehension in

---

¹ ป.ธ.5, ศน.ม. อาจารย์ประจำ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Ditthadhammikatha and to know the problems which obstructed the application of *Ditthadhammikatha* to their real life. This research was the survey research which used the random sampling technique. The samples were people in 1 mooban containing 523 families. The research instruments were the set of questionnaires. Then, the data was analyzed and interpreted according to the research hypotheses. Research results reported orderly by the hypotheses as follows : Hypothesis 1 People had a little application of *Ditthadhammikatha* to their ways of living. Research results was showed that the sample had applied *Ditthadhammikatha* to their ways of living: “often” in Utthanasampada and Arakkhasampada, “rather often” in Kalyanamittata and “rarely” in Samajivita. Hypothesis 2 People had some knowledge and comprehension in *Ditthadhammikatha*. Research result was showed that the sample had “medium” knowledge and comprehension in *Ditthadhammikatha*. Hypothesis 3 People who had individual differences might have different application of *Ditthadhammikatha* to their ways of living. Research result was showed according to the hypothesis.

Key words : Buddhist Laws, *Ditthadhammikatha*, Ways of living.

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย (Phenomena)

การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม เป็นวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกัน มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงชีวิต เพราะคนเราไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวเพียงลำพังตนเองได้ เมื่อมีการอยู่ร่วมกันแล้วก็อนุเคราะห์สงเคราะห์ช่วยเหลือกันไปตามฐานะของตน เมื่อพิจารณาดูก็ไม่แน่ว่าจะมีปัญหาอะไรที่สลับซับซ้อน แต่เมื่อมีการแข่งขันกันในการประกอบอาชีพ เพื่อให้การดำเนินชีวิตดำเนินต่อไปได้ จึงจำเป็นจะต้องดิ้นรนแสวงหา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ต่างคนต่างอยากได้อยากมีอยากเป็น โดยไม่ได้คำนึงถึงกำลังความสามารถของตนและแยกแยะว่า อะไรเป็นส่วนรวม อะไรเป็นของประเทศชาติ อะไรเป็นของพระศาสนา และอะไรเป็นของตนเอง ต่างก็ดิ้นรนแสวงหา เพื่อจะให้อยู่รอด มีอำนาจ มียศ มีเกียรติ มีคนยกย่องในสังคม จึงเป็นการสร้างค่านิยมที่ผิดและกลายเป็นมาตรฐานสำหรับการดำเนินชีวิต ซึ่งมีแต่มุ่งไปข้างหน้าให้ทันกับเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุนิยมเท่านั้น โดยมีเครื่องล่อใจ มีแรงกระตุ้น ให้เกิดความอยากโดยไม่มีสติระลึกถึงผลดีผลเสียว่าเป็นอย่างไร ดังที่ท่านนักปราชญ์กล่าวไว้ว่า “เป็นอยู่ในภาวะฐานะใด ให้มีสติเป็นอยู่ในภาวะฐานะนั้น” เมื่อมีการเป็นอย่างนี้ จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาวัฒนธรรม ปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในทางวัตถุและจิตใจ ต่อประชาชนของประเทศ ทำให้แนวคิดทัศนคติและค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุมากขึ้น คนจึงต้องดิ้นรนหาวัตถุมาเสพ จนไม่มีเวลาแสวงหาความสุข

ทางด้านจิตใจ ปัญหาเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะชาวไทยเราขาดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 80 ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม และในวงเล็บ (6) ว่า ส่งเสริมและสนับสนุนความรู้รักสามัคคีและการเรียนรู้ ปลุกจิตสำนึก และเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550–2554) ว่า ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคน และระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบ ข้อ 4.1 (1) ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจ ควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต และ (3) ว่า การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมตั้งแต่ระดับครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง พัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจ และสังคมที่หลากหลาย และครอบคลุมทั่วถึง กอปรกับ คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ฯพณฯ สมัคร สุนทรเวช ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 โดยมีใจความว่า ประชากรไทยตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุ อยู่ในภาวะที่ต้องปรับตัวเข้าสู่สังคมฐานความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ ในขณะที่ภาวะโลกร้อน ภัยธรรมชาติ และปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในช่วง 4 ปีต่อไป และในข้อ 2.4 นโยบายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม 2.4.1 อุปลักษณ์ คุ้มครอง และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ เพื่อให้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังให้ประชาชนเข้าใจ และนำหลักธรรมของศาสนา มาใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้ จึงได้นำหลักธรรมคือทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นเครื่องมือช่วยเสริมให้สังคมมีระเบียบและมีค่านิยมที่ดี มีความขยัน มีการรักษาสมบัติของตนเองและส่วนร่วม มีความเอื้อเฟื้อ มีการให้อภัยต่อกัน มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ มีการวางตนให้เหมาะสมกับฐานะตัวเอง เช่น พ่อแม่กับลูก สามีกับภรรยา อาจารย์กับศิษย์ เป็นต้น หลักปฏิบัติตนต่อกันและกันอย่างนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องอยู่ด้วยกัน เพราะเมื่อมีการปฏิบัติหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ธรรมะข้ออื่นๆ ก็ย่อมจะมีตามมา ดังมีพุทธภาษิตรับรองว่า “ศีลเป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นกัลยาณธรรมของธรรมทั้งหลาย เป็นประมุขของธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น ควรชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์” เมื่อมีกายวาจาเป็นปกติแล้ว ความพร้อมแห่งศีลย่อมจะเกิดมีมา ต่อจากนั้น สมาธิและปัญญา ก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย เช่น เมื่อมีความขยันแล้ว งานที่ทำก็สำเร็จ การดำรงชีวิตที่ดีย่อมจะตามมาเป็นลำดับ

2. โจทย์วิจัย (Research Problem)

- 2.1 ประชาชนมีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตมากน้อยเพียงใด
- 2.2 ประชาชนที่มีปัจจัยแตกต่างกันมีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันหรือไม่เพียงใด
- 2.3 ประชาชนมีข้อเสนอแนะในการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างไร ?

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives)

- 3.1 เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน
- 3.2 เพื่อศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน
- 3.3 เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่แตกต่างกันของประชาชนกับการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน
- 3.4 เพื่อทราบปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ของประชาชนมาใช้ในการดำเนินชีวิต

4. สมมติฐานการวิจัย (Research Hypothesis)

- 4.1 ประชาชนมีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์น้อย
- 4.2 ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์น้อย
- 4.3 ประชาชนมีปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน มีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตต่างกัน

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย (Expected Result & Appreciation)

- 5.1 นำผลการวิจัยไปส่งเสริม สนับสนุน และจัดกิจกรรม ให้ประชาชนมีแนวทางในการดำเนินชีวิต
- 5.2 เป็นพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือเป็นแนวทางในการวิจัยที่คล้ายกันต่อไป
- 5.3 เพื่อเป็นการนำผลวิจัยไปเสนอพระสังฆาธิการ องค์การบริหารระดับตำบล และจังหวัด

6. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ มาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชากร ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดประจำ (Current Problem) จำเป็นต้องเก็บข้อมูล จากประชากรที่เกี่ยวข้องด้วยตรง โดยใช้แบบวิจัยตัดขวาง (Cross Sectional Study) ซึ่งในแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ประชากรที่ทำการศึกษา ในครั้งนี้ คือ ผู้นำครอบครัวหมู่ที่ 6 บ้านจำ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง จำนวน 523 ครัวเรือน โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มประชากรทั้งหมด

เทคนิคและวิธีสุ่มตัวอย่าง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ดังต่อไปนี้

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

n = จำนวนประชากรที่สุ่มได้

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ความคาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ .05%

$$n = \frac{523}{1+523 \times .05^2}$$

$$n = 227$$

เมื่อได้ขนาดตัวอย่างแล้ว ได้ทำการสุ่มครัวเรือนด้วยการสุ่มแบบเป็นระบบ (Simple Random Sampling) จากทะเบียนราษฎร์ (List Frame) โดยสุ่มมา 2 ครัวเรือน เว้น 1 ครัวเรือน ทำเช่นนี้ไปจนกระทั่งได้ครบจำนวน

ข้อมูลที่ใช้ในการทำวิจัยมี 2 ประเภท คือ

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ได้แก่ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมจากแบบสอบถามจากประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

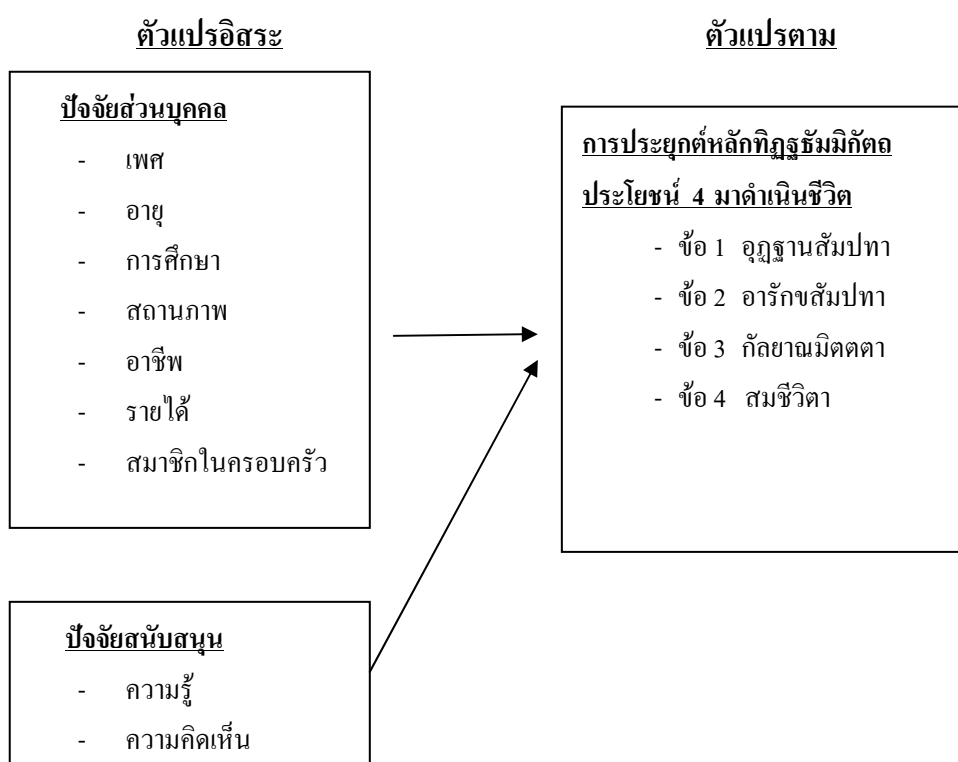
1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ มีหนังสือ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา นวโกวาท ตำราวารสาร รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 วารสาร หลักฐาน และผลงานวิจัยต่างๆ ตลอดจนข้อมูลทางประชากรศาสตร์จากสำนักงานทะเบียนราษฎร์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

กรอบแนวความคิดและกำหนดตัวแปร

ใช้กรอบแนวคิดในองค์การนิเวศวิทยา สัตตคนิบาท อัฐฐก - นวกนิบาท ที่ว่าด้วยทฤษฎีชัมมิกัตถ ประโยชน์ 4 ซึ่งหมายถึง ธรรมที่เป็นไปในประโยชน์ปัจจุบัน หรือ ธรรมที่อำนวยความสุขในขั้นต้น ซึ่งประกอบด้วย 1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร 4. สมชีวิตา เลี้ยงชีพตามสมควร และได้สรุปกรอบแนวความคิด ดังนี้.

โครงสร้างกรอบแนวคิดและการกำหนดตัวแปร

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามด้วยตัวเองโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามผลการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย การนิยาม ซึ่งมีคำถามปิด และเปิด แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) จำนวน 3 คน แล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะคล้ายกัน จำนวน 20 ตัวอย่าง แล้วนำมาหาความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟา = 9804 แล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข จึงเป็นเครื่องมือที่ได้มาตรฐาน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

มีหนังสือไปถึงผู้นำหมู่บ้าน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเดินทางไปเก็บรวบรวมข้อมูลตาม วัน เวลา ที่กำหนดไว้อธิบายและชี้แจงพร้อมทั้งขอความร่วมมือและเวลาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ทางวิชาการเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไปและในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เทคนิคการสังเกตการณ์ช่วยในการดูความตั้งใจของผู้ตอบแบบสอบถามด้วย และแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ มีความสมบูรณ์ทั้งหมด 227 ตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์

การวัดค่าตัวแปร กำหนดช่วงคะแนนเฉลี่ย และการแปลผล ดังนี้

4.50 – 5.00	หมายถึง	การประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์ เป็นประจำ
3.50 – 4.49	หมายถึง	การประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์ บ่อยๆ
2.50 – 3.49	หมายถึง	การประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์ วันเว้นวัน
1.50 – 2.49	หมายถึง	การประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์ 3 วันเว้นวัน
1.00 – 1.49	หมายถึง	การประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์ ไม่ทำ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปรด้วยค่า t -test โดยกำหนดนัยสำคัญที่ 0.05

7. ผลการวิจัย

7.1 ประชาชนมีการประยุกต์หลักทฤษฎีหมักดองประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. ประชาชนมีการนำ อูฐฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตบ่อย ๆ ทุกข้อ ได้แก่ ฝึกฝนพัฒนาในการประกอบอาชีพ ใช้ปัญญาพิจารณาตรวจตราอาชีพ มีวิธีในการบริหารจัดการอาชีพ กระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ มีความอดทนบากบั่นต่องานที่ทำ และทำงานหนักเอาเบาสู้ในงานที่ทำ

2. ประชาชนมีการนำ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต บ่อย ๆ ทุกข้อ ได้แก่ จัดเก็บรักษาทรัพย์สินไว้ในที่ปลอดภัย ถนอมรักษาสິงของที่จะพึงแตกหัก ซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดเสียหาย เสียขายสิ่งของที่ยังใช้ได้อยู่ และคิดรักษาทรัพย์ที่ได้มาด้วยความหมั่น

3. ประชาชนมีการนำ กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตบ่อย ๆ

จำนวน 2 ข้อ ได้แก่ เลือกที่อยู่เพื่อคบคนดีเป็นมิตร และคบกับคนที่มียศและบริจาทานและ
 ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต **วันวันวัน** จำนวน 2 ข้อ ได้แก่ คบกับผู้มีหน้าที่ในการปกครอง เช่น
 กำนัน และเข้าวัดเพื่อสนทนาธรรมกับพระในวัด ส่วนการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต **3 วันวันวัน**
 จำนวน 2 ข้อ ได้แก่ คบกับเพื่อนที่คอยแนะนำไปทางอบายมุข และคบเสวนากับผู้มั่งคั่งในหมู่บ้าน

4. ประชาชนมีการนำ สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามความเหมาะสม ประยุกต์ใช้ในการ
 ดำเนินชีวิต **บ่อยๆ** จำนวน 6 ข้อ ได้แก่ กำหนดรายได้ในการประกอบอาชีพ กำหนดรายจ่ายในการ
 เลี้ยงชีพ มีความเป็นอยู่เหมาะสมกับฐานะ มีรายจ่ายฝืดเคืองในการเลี้ยงชีพ ปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจ
 พอเพียง ทำบุญสุนทานเพื่อสาธารณประโยชน์ และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต **วันวันวัน** จำนวน 1
 ข้อ ได้แก่ ทำรายจ่ายเหนือกว่ารายได้

7.2 ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในระดับปานกลาง
 เท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นไปได้หลายเหตุผล เช่น การนำเสนอหลักธรรมเป็นภาษาบาลี เป็นความไม่คุ้นเคย
 ด้านภาษา แต่เมื่อได้ขยายความเป็นภาษาไทย และประยุกต์ข้อความให้เข้ากับธรรมชาติ ชุมชน วิถีชีวิต
 แล้ว กลุ่มตัวอย่างสามารถทำความเข้าใจได้มากกว่า และมีหลักธรรมบางข้อทำความเข้าใจได้ง่ายและ
 ใกล้ตัวกว่าบางข้อ เช่น กัลยาณมิตตตา ประกอบด้วยการคบคนดีเป็นเพื่อน (ผู้ตอบถูก 92.1%) ได้รับความ
 สุขในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นฐานชีวิตที่จะได้สุขในโลกหน้า (ผู้ตอบถูก 86.8%) มีผู้ตอบถูกเป็น
 ส่วนใหญ่

แต่เมื่อถามว่า กัลยาณมิตตตา คบเพื่อนเป็นคนดี คือ หลักธรรม ข้อที่ 2 (ผู้ตอบถูก 17.9%)
 เรียนจบการศึกษา มีอาชีพทำโดยสุจริต เป็นอานิสงส์ของสมชีวิตา (ผู้ตอบถูก 19.5%) มีผู้มีความรู้และ
 ตอบถูกน้อย เป็นต้น

7.3 ประชาชนมีปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน มีการประยุกต์หลักทฤษฎี
 ธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของประชาชน มีความ
 ต่างกันพอสมควรทั้งด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ดังนั้นเมื่อใช้สถิติวิเคราะห์ความ
 ต่างต่างนี้จึงพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิต
 ต่างกัน ตามลักษณะความคิด วุฒิภาวะ การศึกษา และอาชีพ ดังจะเห็นได้จากแบบสอบถามปลายเปิดที่
 ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามหลักธรรม ทำให้เห็น
 ความหลากหลายในการแสดงความคิดเห็น เช่น มีความเข้าใจในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์น้อย
 บางข้อจึงไม่สามารถปฏิบัติได้, การดำเนินชีวิตทุกครั้งก็มีปัญหาห่อหมกเป็นธรรมดา และมีอุปสรรคบ้าง
 เป็นบ้างครั้งของชีวิตทั่วไป, บางครั้งขาดสติ ธรรมข้อนั้นจึงไม่เกิดตอนอยู่ในเหตุการณ์จริง, มีปัญหา
 เพราะรายรับไม่เท่ากับรายจ่าย, มีงานทำไม่สม่ำเสมอ, ไม่สามารถปฏิบัติตัวตามหลักคำสอนได้อย่าง

สม่ำเสมอ ไม่มีเวลาในการศึกษาหลักสูตรดังกล่าว รู้หลักสูตรดังกล่าว แต่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ ในชีวิตจริง, อยู่ที่มีความพร้อมเป็นสำคัญไม่มีคุณธรรมเหล่านี้ไม่เพียงพอ แม้แต่ค้าขายก็เลยล้มล้มล้มของชีวิตก็เป็นได้

การแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของประชาชน นับว่าเป็นประโยชน์ทางตรงและมีคุณค่าต่อการวิจัยนี้ เพราะเป็นเสมือนกระจกสะท้อนความรู้ความเข้าใจ และข้อจำกัดต่างๆ ต่อการศึกษาหลักสูตร และปฏิบัติตามธรรมเนียมในการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อไปถึงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรให้เกิดผลจริงในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนต่อไป

8. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

(1) ประชาชนมีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ ในข้อ **อุฏฐานสัมปทา** ไปปฏิบัติบ่อย เพราะว่ากลุ่มประชากรที่สำรวจมีจำนวนผู้หญิง (60.5%) มากกว่าผู้ชาย (39.5%) และกลุ่มประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง (28.4%) ลักษณะดังกล่าวสนับสนุนการเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เนื่องจากการประกอบอาชีพรับจ้างต้องปฏิบัติตามตามที่นายจ้างมอบหมาย และต้องมีความขยันขันแข็งจึงจะสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้ การทำงานในชุมชนที่มีลักษณะเป็นชนบทยังต้องมีความอดทนมากกว่าสังคมเมือง รวมทั้งข้อคำถามที่เข้าใจง่ายทำให้ประชาชนสามารถระบุได้ว่ามีการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นอยู่บ่อยๆ ในข้อ **อารักขสัมปทา** ไปปฏิบัติบ่อย เพราะในกลุ่มประชากรที่สำรวจมีระดับอายุ 41 ปีขึ้นไปมากที่สุด มีวุฒิภาวะความเป็นผู้ใหญ่ และบางส่วนเป็นผู้สูงอายุแล้ว จึงแสดงออกถึงการถนอมรักษาทรัพย์สิน สิ่งของ และสมบัติ อย่างชัดเจน ในข้อ **กัลยาณมิตรตา** ไปปฏิบัติค่อนข้างบ่อย เพราะในกลุ่มประชากรที่สำรวจมีระดับอายุ 41 ปีขึ้นไปมากที่สุด ส่วนมากมีสถานภาพสมรสแล้ว (61.1%) จึงมีประสบการณ์ในการเลือกคบเพื่อนที่ดี และนำไปสู่ความเจริญเพื่อนในที่นี้หมายความว่ารวมถึงญาติ และสมาชิกทุกคนในสังคม ชุมชน อีกทั้งสภาพสังคมเป็นสังคมชนบท ประชาชนมีความสัมพันธ์กลมเกลียวกับวัด มีพิธีทางศาสนา มีการพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งผู้ปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีความใกล้ชิดและเอาใจใส่กับลูกบ้าน ทำให้การคบหาคนดีเป็นมิตร เป็นการปฏิบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชาวบ้านอยู่แล้ว ในข้อ **สมชีวิตา** ไปปฏิบัติได้ไม่มากนัก ยังแสดงให้เห็นว่ามีการใช้จ่ายฟืดเฟ้อ และมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ก่อนข้างบ่อย เมื่อพิจารณาจากกลุ่มประชากรที่สำรวจมีรายได้ไม่เกิน 5,000 บาท เป็นส่วนใหญ่ (50%) ประกอบกับจำนวนสมาชิกในครอบครัวส่วนมากมีจำนวน 3-4 คน จึงทำให้การใช้จ่ายอาจไม่เพียงพอ และไม่สมดุลกับรายรับของครอบครัว ดังนั้นจากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้ปกครองในชุมชนจึงควรให้ความรู้เรื่องต่างๆ แก่ประชาชน เพื่อให้เกิดการใช้จ่ายตามหลักสมชีวิตาให้มากขึ้น เช่น การทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย การปลูกพืชผัก

สวนครัว การศึกษาหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนมีความสมดุลเรื่องการใช้จ่าย และลดภาวะหนี้สิน และความเครียดที่อาจเกิดขึ้นได้

(2) ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์น้อย ประชาชนสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ได้ถูกต้องมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนประชาชนทั้งหมด จำนวน 11 ข้อ และตอบได้ถูกต้องน้อยกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนประชาชนทั้งหมด จำนวน 9 ข้อ จากผลการวิจัย จะเห็นได้ว่า ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในระดับปานกลางเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นไปได้หลายเหตุผล เช่น การนำเสนอหลักธรรมเป็นภาษาบาลี เป็นความไม่คุ้นเคยด้านภาษา แต่เมื่อได้ขยายความเป็นภาษาไทย และประยุกต์ข้อความให้เข้ากับธรรมชาติชุมชน วิถีชีวิตแล้ว กลุ่มตัวอย่างสามารถทำความเข้าใจได้มากกว่า หรือ หลักธรรมบางข้อทำความเข้าใจได้ง่ายและใกล้ตัวกว่าบางข้อ เช่น กัลยาณมิตรตา ประกอบด้วยการคบคนดีเป็นเพื่อน (ผู้ตอบถูก 92.1%) ได้รับความสุขในการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นฐานชีวิตที่จะได้สุขในโลกหน้า (ผู้ตอบถูก 86.8%) มีผู้ตอบถูกเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อถามว่า กัลยาณมิตรตา คบเพื่อนเป็นคนดี คือ หลักธรรม ข้อที่ 2 (ผู้ตอบถูก 17.9%) เรียนจบการศึกษา มีอาชีพทำโดยสุจริต เป็นอานิสงส์ของสมชีวิตา (ผู้ตอบถูก 19.5%) มีผู้มีความรู้และตอบถูกน้อย เป็นต้น

(3) ประชาชนมีปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน มีการประยุกต์หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตต่างกัน ผลการวิจัย สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ จากผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของประชาชน มีความแตกต่างกันพอสมควรทั้งด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ดังนั้นเมื่อใช้สถิติวิเคราะห์ความแตกต่างนี้จึงพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตต่างกัน ตามลักษณะความคิด วุฒิภาวะ การศึกษา และอาชีพ ดังจะเห็นได้จากแบบสอบถามปลายเปิดที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติตามหลักธรรม ทำให้เห็นความหลากหลายในการแสดงความคิดเห็น เช่น มีความเข้าใจในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์น้อย บางข้อจึงไม่สามารถปฏิบัติได้, การดำเนินชีวิตทุกครั้งก็มีปัญหาห่อหุ้มเป็นธรรมดา และมีอุปสรรคบ้างเป็นบางครั้งของชีวิตทั่วไป, บางครั้งขาดศรัทธาธรรมข้อนั้นจึงไม่เกิดตอนอยู่ในเหตุการณ์จริง, มีปัญหาเพราะรายรับไม่เท่ากับรายจ่าย, มีงานทำไม่สม่ำเสมอ, ไม่สามารถปฏิบัติตามหลักคำสอนได้อย่างสม่ำเสมอ ไม่มีเวลาในการศึกษาหลักธรรมดังกล่าว รู้หลักธรรมดังกล่าว แต่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตจริง, อยู่ที่มีความพร้อมเป็นสำคัญ มีคุณธรรมเหล่านี้ไม่เพียงพอ มัวแต่ค้าขายก็เลยลืมสังฆธรรมความจริงของการดำรงชีวิตก็เป็นได้ การแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของประชาชน นับว่าเป็นประโยชน์ทางตรงและมีคุณค่าต่อการวิจัยนี้ เพราะเป็นเสมือนกระจกสะท้อนความรู้ความเข้าใจ และข้อจำกัดต่างๆ ต่อการศึกษาหลักธรรม และปฏิบัติตามหลักธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อไปถึงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมให้เกิดผลจริงในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนต่อไป

9. ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างคือประชาชน ต.ปงยางคก อ. ห้างฉัตร จ. ลำปาง ซึ่งถือเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายเป็นหลัก ลักษณะสังคมชนบท โดยปกติแล้วมีความผูกพันใกล้ชิดกับประเพณี วัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา การเข้าวัดฟังเทศน์ในวันพระหรือในวันสำคัญทางศาสนา และการทำบุญตักบาตรในวาระต่างๆ เป็นต้น หากแต่ทว่าผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจในหลักธรรมและการประยุกต์ใช้นั้นยังมีน้อย ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ค่อนข้างเร่งด่วนที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรรีความสำคัญกับการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีคุณภาพ มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่สร้างสรรค์ความดีงาม ความมั่นคง ความสงบ และความพอเพียงให้แก่ชีวิตมากกว่าการดำรงชีวิตไปตามระบบทุนนิยมดังที่เป็นอยู่ในหลายท้องถิ่น

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ประชาชนบางส่วนพบว่า มีการปฏิบัติตามหลักธรรมอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน แต่ในสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน บางกรณีจำเป็นต้องอาศัยเทคนิคหรือระบบการบริหารจัดการเข้ามาช่วย เช่น “การฝึกฝนพัฒนาในการประกอบอาชีพ” ให้มีประสิทธิภาพ อาจต้องมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วกว่าในอดีตเพื่อความสามารถในการแข่งขัน ทั้งนี้การประกอบอาชีพก็ยังคงต้องยึดมั่นในความสุจริต ซื่อตรง ไม่ใช้ความคดโกงหรือการหาประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวม สภาพปัจจุบันการมีเครื่องมือเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกมากมายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ลดความอดทนบากบั่น ไม่ค่อยรู้จักการ “หนักเอาเบาสู้” ทั่วๆ ที่การใช้เทคโนโลยีเป็นเพียงตัวช่วยของมนุษย์ มิใช่การใช้เทคโนโลยีทำงานแทนคนจนกระทั่งผู้ที่มีเทคโนโลยีนวัตกรรมมากกว่าจะสามารถเอาเปรียบผู้ที่ใช้เทคโนโลยีน้อยกว่า การใช้เครื่องทุ่นแรงต่างๆ ก็มีทั้งด้านที่ดีและด้านที่ส่งผลเสีย เช่น การใช้รถไถนา สามารถให้ผลผลิตมากและรวดเร็ว คนเหนื่อยน้อยลง แต่ก็มีค่าใช้จ่ายมาก สร้างผลเสียต่อสภาพแวดล้อม เพิ่มมลพิษจากเครื่องจักร หรือการเปิดเครื่องปรับอากาศก็สามารถสร้างความสบายแก่คนมากขึ้น แต่ก็สร้างผลกระทบต่อภาวะโลกร้อนได้เร็วขึ้นด้วย การใช้ระบบบริหารจัดการบางอย่างเช่น ระบบเงินกู้ สามารถช่วยประชาชนให้มีเงินใช้เพิ่มในเวลาอันรวดเร็วแต่ก็ส่งเสริมให้เกิดนิสัยใช้จ่ายมากขึ้น เกิดภาวะหนี้สิน เกิดค่านิยมที่ไม่เหมาะสมและอาจก่อให้เกิดอาชญากรรมในที่สุด

การยึดถือหลักธรรมหรือหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต เป็นทางออกที่ช่วยจุดรั้งปัญหาสังคมหลายอย่างได้เป็นอย่างดี การอบรมสั่งสอนภายในครอบครัวก็เป็นกลไกที่ได้

ประสิทธิภาพตามธรรมชาติ บุคคลในครอบครัวสามารถเป็นตัวอย่างให้แก่ลูกหลาน ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องสร้างสังคมที่เข้มแข็งได้ตลอดไป

9.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าในครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเพิ่มเติมในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอื่นๆ

ที่มีความสอดคล้องกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในภาพรวมต่อไป เช่น

1.1 สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ คือ ประโยชน์ในภพหน้า ความสุขที่ให้ผลในชาติหน้า

1.2 สังคหัตถุ ๔ คือ ธรรมที่เป็นเครื่องสงเคราะห์กัน เป็นธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ช่วยประสานความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม

1.3 ฆราวาสธรรม ๔ คือ หลักการปฏิบัติของผู้ครองเรือน หลักการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป

1.4 จักร ๔ คือ หลักธรรมที่เปรียบดั่งล้อรถที่นำไปสู่ความเจริญ เป็นต้น

2) การศึกษารูปแบบการประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการศึกษารวบรวมกรณีตัวอย่างการดำรงชีวิตตามหลักธรรมที่ประสบความสำเร็จของบุคคลที่มีชื่อเสียง หรือประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นคลังข้อมูลอ้างอิง หรือเป็นตัวอย่างในด้านต่างๆ

3) การศึกษารูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมที่เป็นรูปธรรม และเกิดสัมฤทธิ์ผล เช่น การจัดนิทรรศการสัปดาห์พุทธศาสนา การจัดแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การให้รางวัลนักเรียนหรือครอบครัววิถีพุทธ การอบรมการทำบุญชียรายรับรายจ่าย การทำเกมส์คอมพิวเตอร์ที่สอดแทรกธรรมะ หรือการคิดค้นรูปแบบการปลูกฝังหลักธรรมที่สร้างสรรค์ ทันสมัย เข้าถึงประชาชนอย่างง่ายและยั่งยืนอื่นๆ เป็นต้น

4) การศึกษาเปรียบเทียบผลการวิจัยครั้งนี้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น เช่น กลุ่มประชาชนในชุมชนเมือง หรือเปรียบเทียบกันระหว่างกลุ่มอาชีพ หรือเปรียบเทียบกลุ่มผู้ที่มีรายได้สูงกับรายได้ต่ำ เป็นต้น ว่ามีการประยุกต์หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์มาใช้ในการดำเนินชีวิตเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

10. เอกสารอ้างอิง

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี อัดสำเนาเอกสารหมายเลข 1.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 8,

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 23. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักรัฐธรรมนูญ,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ 79, 2544.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554).

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, ฉะเชิงเทรา :

บริษัท 99 กรุป เทคคิงเซ็นเตอร์, 2550.

11. คำขอบคุณ

ขออนุโมทนาขอบคุณท่านอาจารย์ธเนศ ต่วนชะเอม ผู้เชี่ยวชาญอ่านและตรวจประจำโครงการ ซึ่งได้กรุณาช่วยตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ตลอดจนผู้บริหาร คณาจารย์และหัวหน้าส่วนงานที่สนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้และผู้ตอบแบบสอบถามทุกคน
